

РЕГІОНАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ ДИФЕРЕНЦІАЦІЇ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ 0,42

В статті проведено дослідження на основі співвідношення валового регіонального продукту у розрахунку на одну особу окремого регіону до аналогічного показника, розрахованого в цілому по країні. Проведені дослідження за період 2000-2006 р.р. демонструють поглиблення диференціації регіонів особливо в останні роки, що дає підстави говорити про дивергенцію регіонального розвитку в Україні.

Ключові слова: соціально-економічний розвиток, валовий регіональний продукт, регіон, диференціація, показники, депресивні регіони, дивергенція регіонального розвитку.

Валентина Олейник

РЕГИОНАЛЬНЫЕ ОСОБЕННОСТИ ДИФФЕРЕНЦИАЦИИ ЭКОНОМИЧЕСКОГО РАЗВИТИЯ УКРАИНЫ *В статье проведено исследование на основе соотношения валового регионального продукта на душу населения отдельного региона к аналогичному показателю, рассчитанному в целом по стране. Проведенные исследования за период 2000-2006 г.г. показывают углубление дифференциации регионов особенно в последние годы, что дает основания говорить о дивергенции регионального развития в Украине.*

Ключевые слова: социально-экономическое развитие, валовый региональный продукт, регион, дифференциация, показатели, депрессивные регионы, дивергенция регионального развития.

Valentina Oleynik

REGIONAL FEATURES OF DIFFERENTIATION ECONOMIC DEVELOPMENT OF UKRAINE *In the article research is conducted on the basis of correlation of gross regional product in a calculation on one person of separate region to the similar index, to expected on the whole on a country. Researches are conducted after to current period of 2000-2006 d.d. demonstrate deepening of differentiation of regions especially in the last years, that grounds to talk about divergence of regional development in Ukraine.*

Keywords: socio-economic development, large regional product, region, differentiation, indexes, oppressed regions, disagreement of regional development.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Багатоманітність та складність соціально-економічного розвитку, багатогранність горизонтальних та вертикальних зв'язків на даному етапі є ключовою характеристикою регіону. Тому типізація регіонів, дослідження рівня їх соціально-економічного розвитку за конкретними показниками має вагомe значення. Особливу увагу учених та широке обговорення в науковій літературі привертають до себе показники визначення депресивних територій.

Аналіз досліджень і публікацій. Проблемам регіонального розвитку присвячені роботи М. Дацишина, Б. Данилишина, М. Долішнього, С. Дорогунцова, А. Доценка, В. Коломийчука, М. Карліна, Л. Немець, Я. Олійника, О. Топчієва, М. Паламарчука, Я. Шевчука, О. Шаблія та інших. Аналіз показників визначення депресивних територій представлено в роботах М. Барановського, який працює над дослідженням депресивних сільських територій з використанням різних методичних підходів та різних груп показників [2]. Ф. Заставний для визначення депресивних територій пропонує використовувати наступні показники: грошові доходи населення; рівень зайнятості населення; кількість безробітного населення; інвестиції в основний капітал [3]. Загальновідомі роботи з даного напрямлення І. Прокопи, О. Попова, Л. Шепотько [4, 6], які працюють над проблемами аграрних районів, сільських територій.

Метою статті є обґрунтування доцільності використання показника валового регіонального продукту в розрахунку на одну особу в регіональних дослідженнях.

Виклад основного матеріалу. Для дослідження депресивних регіонів важливо знати, що кожний депресивний регіон має свої певні особливості, стан депресивності викликано різними причинами: природними, географічними, економічними, політичними. Загальною рисою всіх депресивних регіонів є значне їх відставання в розвитку від інших. Постає питання про вибір показника, основної ознаки, яка б дала змогу визначити соціально-економічний стан регіону.

Слід зазначити, що більшість науковців вважають, що максимальна кількість показників найбільш повно характеризує рівень розвитку регіону. Але при цьому необхідно пам'ятати про цілеспрямованість та мету вибору дослідження, яке може мати обмежену кількість показників.

Система показників має бути репрезентативною. Багатовимірною системою показників дає можливість всебічної та повної характеристики досліджуваного явища депресивності, але при цьому, добираючи показники депресивності, є можливість включення в дану систему показників, що не відображають сутності самого явища. Надлишок має можливість з'явитися в результаті взаємозв'язку деяких ознак. Оцінювання більшою кількістю показників деяких аспектів певного явища може вплинути на його об'єктивність, тому важливо і не перевантаження (стискання) системи показників для вилучення другорядних.

Відповідно статті 9 Закону України № 2850-IV 8 вересня 2005 року «Про стимулювання розвитку регіонів» депресивними визнаються: «регіони, у яких протягом останніх п'яти років найнижчі середні показники валової доданої вартості на одну особу» [1].

Отже даний Закон визначає лише один показник для виділення депресивного регіону. Дозволимо собі зупинитись на даному показнику, який, на нашу думку, визначає не лише економічний бік розвитку регіону, а й соціальний. Однією з головних характеристик країни є рівень її економічного розвитку, виражений, як правило, величиною валового внутрішнього продукту (ВВП) на душу населення. Від його значення залежить рівень, якість, тривалість життя населення, стан здоров'я. Не безпосередньо, але даний показник відображає й соціальний аспект розвитку країни. Показник валового регіонального продукту (ВРП) на одну особу аналогічний показнику валовому внутрішньому продукту на одну особу, але взятий не для всієї країни в цілому, а для окремого регіону. Загальновідомо, що чим більший ВРП на одну особу, тим більший соціально-економічний рівень розвитку даного регіону. Тому визначення в Законі України аналогічного показника для виявлення регіональної депресивності вважаємо не безпідставним.

Але, слід виділити й деякі недоліки даного показника. На нашу думку, регіональний показник має, в першу чергу, дати принципову характеристику економіки регіону в

залежності від основної його галузі (промисловість, сільське господарство, сфера послуг). Крім того Закон не вказує на яку долю (%) відхилення від середньодержавного показника дає можливість розглядати регіон як депресивний. Проблемою є і запізнення розрахунків даного показника.

Проведемо дослідження на основі порівняння регіонального показника ВРП у розрахунку на одну особу, до відповідного показника розрахованого в середньому для України. Стосовно загальнодержавного показника ВРП розрахованого на душу населення, який приймаємо за 100%, виділимо 6 груп регіонів:

- 1 група - регіони, у яких відношення ВРП у розрахунку на одну особу до аналогічного показника розрахованого в середньому для країни становить 50%;
- 2 група – 51-75%;
- 3 група – 76-100%;
- 4 група – 101-125%;
- 5 група – 126- 150%;
- 6 група – більше 151%.

Крім того, в своїх дослідженнях, вважаємо доцільним показати частку ВРП кожної групи регіонів до сумарного об'єму ВРП та їх відсоток до загальної кількості регіонів в країні. За 100% приймаємо сумарний об'єм ВРП України (у фактичних цінах 544153 млн.грн.) та загальну кількість регіонів (27).

Слід зазначити, що регіон ми розуміємо ідентично його визначення в Законі України, тобто території областей, АРК, м. Київ та м. Севастополь.

На основі даного дослідження нами складено таблицю 1.

Таблиця 1

Співвідношення регіональних об'ємів ВРП у розрахунку на одну особу до середньоукраїнських за період 2000-2006 р.р.

<i>Групи регіонів</i>	<i>2000</i>	<i>2001</i>	<i>2002</i>	<i>2003</i>	<i>2004</i>	<i>2005</i>	<i>2006</i>
1 група (до 50%)	-	-	-	-	2	2	2
Частка регіонів в сумарному об'ємі ВРП (%)	-	-	-	-	2	2	2

Частка регіонів в групі до їх загальної кількості (%)	-	-	-	-	7	7	7
2 група (51-75%)	11	15	13	14	14	14	14
Частка регіонів в сумарному об'ємі ВРП (%)	19	30	24	25	28	28	27
Частка регіонів в групі до їх загальної кількості (%)	41	55	48	51	51	51	51
3 група (76-100%)	9	6	8	7	6	6	6
Частка регіонів в сумарному об'ємі ВРП (%)	28	18	25	23	22	21	21
Частка регіонів в групі до їх загальної кількості (%)	33	22	30	26	22	22	22
4 група (101-125%)	3	5	5	5	3	2	2
Частка регіонів в сумарному об'ємі ВРП (%)	14	35	35	34	17	9	9
Частка регіонів в групі до їх загальної кількості (%)	11	18	19	18	11	7	7
5 група (126-150%)	3	-	-	-	1	2	2
Частка регіонів в сумарному об'ємі ВРП (%)	28	-	-	-	13	22	23

Частка регіонів в групі до їх загальної кількості (%)	11	-	-	4	7	7
6 група (понад 151%)	1	1	1	1	1	1
Регіони	м. Київ	м. Київ	м. Київ	м.Київ	м.Київ	м.Київ
Частка регіонів в сумарному об'ємі ВРП (%)	11	17	17	18	18	17
Частка регіонів в групі до їх загальної кількості (%)	4	4	4	4	4	4

Фактологічною основою для проведення дослідження стали матеріали статистичного щорічника України, а також розраховані відповідні показники для проведення порівняльного аналізу та співставлення рівня розвитку регіонів за співвідношенням регіональних об'ємів ВРП у розрахунку на одну особу до середньоукраїнських [6].

Проаналізуємо більш детально дані таблиці 1. В 2000 році відсутня група регіонів з часткою душевого об'єму ВРП менше 50 % до середньоукраїнських. Другу групу займає кількісно найбільша група регіонів – 11, що становить 41% від всієї кількості регіонів з долею 19% до загального об'єму ВРП. Це такі регіони Автономна Республіка Крим (АРК), Вінницький, Волинський, Житомирський, Закарпатський, Кіровоградський, Тернопільський, Херсонський, Хмельницький, Чернівецький та м. Севастополь. Третя група - 9 регіонів (33% до загальної кількості регіонів) з долею 28% до загального об'єму ВРП Це області Івано-Франківська, Луганська, Львівська, Миколаївська, Рівненська, Сумська, Харківська, Черкаська, Чернігівська. 3 регіони (11% до загальної їх кількості) Київський, Одеський, Полтавський входять до 4 групи і наповнюють державні обсяги ВРП на 14%. 28% дають Донецька, Дніпропетровська та Запорізька області, які складають п'яту групу. Це становить від загальної кількості регіонів 11%. В шосту групу входить м. Київ це 4% від загальної кількості регіонів з долею ВРП – 11%. *Більша частина областей 74% від їх загальної кількості не в змозі досягти середньодержавних значень ВРП на душу населення і їх частка в загальному обсязі ВРП становить 41%. На цьому фоні виділяється м. Київ та три області (Донецька, Дніпропетровська та Запорізька), які в сумарному об'ємі ВРП дають 11% та 28% відповідно.*

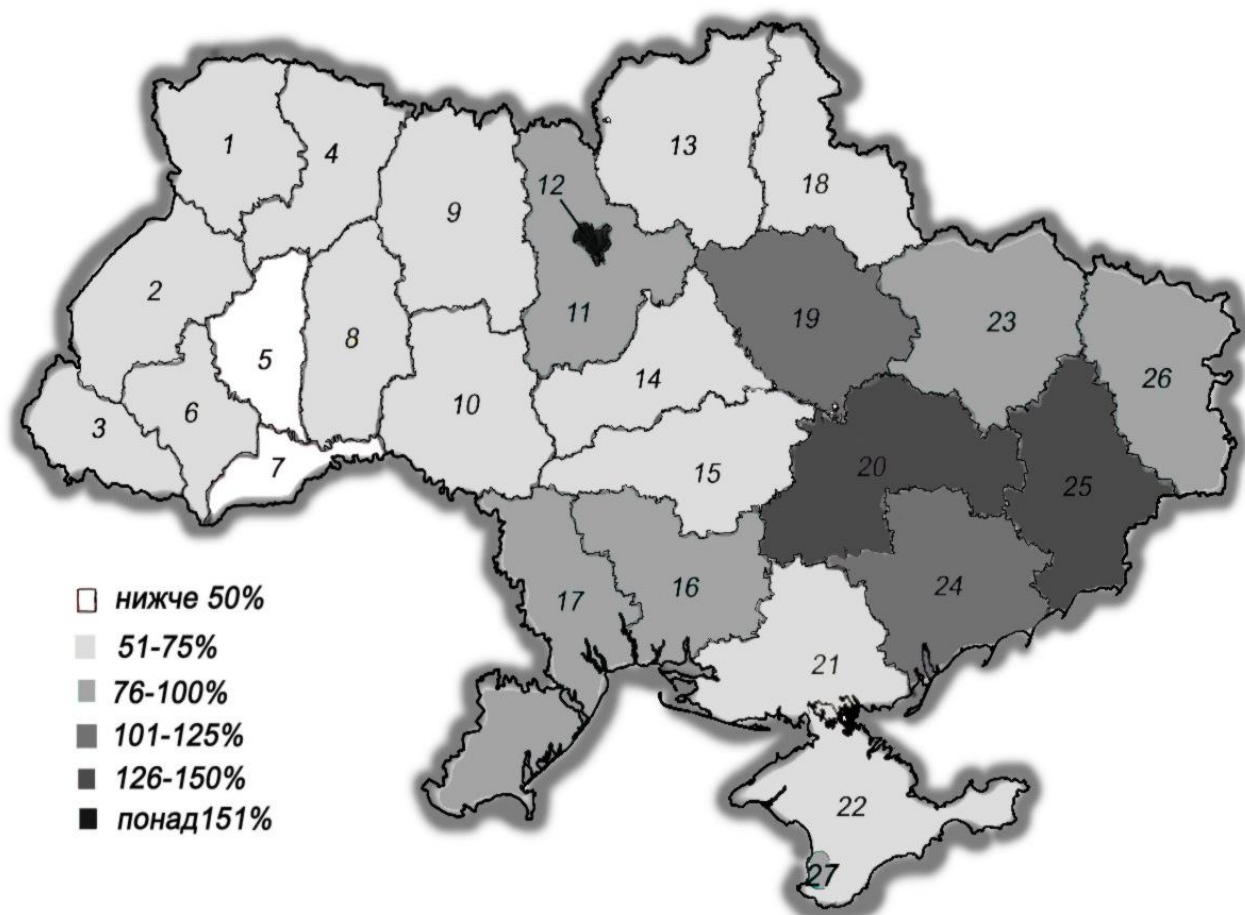
2001 рік характеризується як і минулий відсутністю першої групи, але збільшилась до 15 регіонів кількість другої групи, що складає більше половини від загальної кількості регіонів та в сумарному об'ємі ВРП дає 29% (АРК, Вінницька, Волинська, Житомирська, Закарпатська, Івано-Франківська, Кіровоградська, Львівська, Рівненська, Тернопільська, Херсонська, Хмельницька, Черкаська, Чернівецька, Чернігівська області) за рахунок зменшення третьої групи, до складу якої ввійшли 6 областей Київська, Луганська, Миколаївська, Сумська, Харківська, м. Севастополь. До складу четвертої групи входять 5 областей (18% до загальної кількості) Дніпропетровська, Донецька, Запорізька, Одеська, Полтавська (35% сумарного ВРП). П'ята група відсутня. 17% в ВРП України надає шоста група (м. Київ). *Отже 2001 рік характеризується збільшенням чисельності другої групи, до 78% областей, рівень яких за обсягами ВРП в розрахунку на 1 особу сягає лише 75% до середньодержавного рівня даного показника і становить 48% в сумарному ВРП. Більше половини сумарного ВРП дають м. Київ та 4 група регіонів, що становить 22% до їх загальної кількості.* Порівнюючи дані таблиці за 2001 та 2002 роки, слід зазначити, що істотних змін в 2002 р. не відбулося. Івано-Франківська та Львівська області дещо покращили свої результати і увійшли до складу третьої групи.

Майже не відбулося змін і в 2003 році порівнюючи його з 2001 та 2002 роками. Сумська область ввійшла до складу другої групи. *Отже в 2002 та в 2003 роках значна кількість областей (78% до їх загальної кількості) знаходиться в межах співвідношення від 50 до 100% розрахунку душового ВРП до державного. П'ять областей: Дніпропетровська, Донецька, Запорізька, Одеська, Полтавська як і в минулі роки складають приблизно 1/3 сумарного ВРП та перебувають в четвертій групі. Значний відрив (співвідношення сягає більше 325%) демонструє м. Київ його частка в сумарному ВРП становить 18%.*

За даними таблиці, схожістю результатів дозволимо собі провести аналіз за 2004, 2005 та 2006 роки. Перш за все, для цих років зафіксовано першу групу регіонів до складу якої ввійшли Тернопільська та Чернівецька області, в яких показник ВРП у розрахунку на 1 особу майже в два рази менший від аналогічного загальнодержавного показника. Другу групу, без змін, на протязі 2004-2006 років складають 14 областей АРК, Вінницька, Волинська, Житомирська, Закарпатська, Івано-Франківська, Кіровоградська, Львівська, Рівненська, Сумська, Херсонська, Хмельницька, Черкаська, Чернігівська області, що становить більше половини всіх регіонів України (52%), які разом на 1/3 наповнюють загальний об'єм ВРП країни. Сталою є і третя група, до складу якої входять 6 областей Київська, Луганська, Миколаївська, Одеська, Харківська та м. Севастополь. Зменшується четверта група і знову з'являються області п'ятої групи Донецька (2004 р.), та Донецька і Дніпропетровська (2005-2006 р.р.). До складу шостої групи як завжди входе м. Київ. *На*

протязі 2004-2006 років п'ять областей країни складають майже половину сумарного об'єму ВРП. Поява першої групи свідчить про посилення розриву за показником ВРП в розрахунку на 1 особу між регіонами країни.

Аналізуючи дані таблиці, видно, що ситуація змінювалась з року в рік, але при цьому слід виділити і деякі загальні риси розвитку регіонів. На протязі всіх років значна кількість областей (60-80%) входять до складу груп, в яких рівень ВРП в розрахунку на душу населення не сягає загальнодержавного рівня. Поява в 2004-2006 роках першої групи регіонів свідчить про посилення регіональної диференціації. В кожній групі областей, як з кращими так і з гіршими показниками спостерігається, в основному, сталі одиниці дослідження (одні й ті ж самі області), що свідчить про сформовану тенденцію регіонального розвитку. Відхилення регіонального показника ВРП на душу населення від середнього по Україні за 2006 рік показано на рис.1.

1- Волинська	10- Вінницька	19- Полтавська
2- Львівська	11- Київська	20- Дніпропетровська
3- Закарпатська	12- м. Київ	21- Херсонська
4- Рівненська	13- Чернігівська	22- АРК
5- Тернопільська	14- Черкаська	23- Харківська

6- Івано-Франківська	15- Кіровоградська	24- Запорізька
7- Чернівецька	16- Миколаївська	25- Донецька
8- Хмельницька	17- Одеська	26- Луганська
9- Житомирська	18- Сумська	27- м. Севастополь

Рис.1. Відхилення регіонального показника ВРП на душу населення від середнього по Україні

Незмінним лідером є м. Київ, у якого показник ВРП у розрахунку на одну особу по відношенню до аналогічного показника, розрахованого для країни, в деякі роки сягає 327%, що дозволяє порушити питання про доцільність дослідження міста Києва в регіональному аналізі, як такого що значно змінює загальні результати та фон дослідження. Крім того важливо відзначити формування стійких двох головних ареалів – західного та східного.

Висновки Депресивними регіонами в даному дослідженні можна вважати регіони 1 групи тобто Тернопільський та Чернівецький. Опираючись на підхід Європейського Союзу (ЄС), в якому проблемними вважаються території, у яких величина ВРП на душу населення є меншою 75% від середнього по ЄС, депресивними можна визнати й 2 групу регіонів, яка є кількісно найбільшою. Для подолання даної ситуації перш за все необхідна відповідна регіональна політика держави, спрямована на створення сприятливих умов для реалізації місцевих інтересів силами самих регіонів за рахунок внутрішніх факторів та фінансової допомоги держави.

Дослідження за період 2000-2006 рр. свідчить про тенденцію зростання диференціації регіонів за показником ВРП у розрахунку на душу населення, що дає підстави говорити про дивергенцію регіонального розвитку в Україні. Зазначена проблема потребує більш детального вивчення та надає основу для подальшого наукового дослідження.

Література

1. Електронний ресурс // Офіційний веб-сайт Верховної Ради України : Законодавство України. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2850-15>.
2. Барановський М. Депресивні аграрні території України: методичні підходи до ідентифікації, практичні результати // Економіка України. - 2006. - №11. – С.70-76.
3. Заставний Ф.Д. Депресивні регіони України: аналіз оцінка, проблеми // Регіональна економіка. - 2005. - №1. – С.76-90.
4. Прокопа І., Шепотько Л. Депресивність аграрних територій: український вимір. – // Економіка України. - 2003. - №7. - С. 59-66
5. Прокопа І., Попов О. Депресивні сільські території: методичні засади визначення Економіка України – 2007. - №8 С. 61-71.
6. Статистичний щорічник України 2007 рік. Державний комітет статистики України, 2008. За редакцією О.Г. Осауленка. с. 571.